

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT SZERVEZETI BEFOLYÁSÁNAK ALAKULÁSA AZ ÉRTELMISÉG KÖZÖTT DÉL-ALFÖLDÖN A FELSZABADULÁSTÓL A III. KONGRESSZUSIG*

TÓTHNÉ JÓNÁS IRMA

Magyarország felszabadulása után népi demokratikus forradalmunk győzelmének egyik alapvető feltétele volt a demokratikus centralizmus alapján kiépített kommunista párt megteremtése. A moszkvai emigrációból hazatért kommunisták 1944. november 5-én Szegeden Ideiglenes Központi Vezetőséget alakítottak Farkas Mihály, Gerő Ernő, Nagy Imre és Révai József vezetésével. [1] A Központi Vezetőség 1944. november 19-én a szegedi és szegedkörnyéki pártvezetőségekkel megismertette a párt programját a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtése érdekében. A párt ekkor már rendelkezett a legális körülményeknek megfelelő Szabályzattal is, amelyet a Központi Vezetőség megbízásából Gerő Ernő állított össze, s a Központi Vezetőség november 12-i ülésén el is fogadtak. A Szervezeti Szabályzat megfogalmazta a párt célját, jellegét s összetételét: „A MKP a magyar munkásosztály pártja, képviseli az egész dolgozó nép, a nemzet érdekeit. Tömöríti magába a legöntudatosabb munkásokat, a szegényparasztság és az értelmiség leghaladottabb, legharcosabb elemeit. Küzd a független demokratikus Magyarországért és azon túl a szocializmusért. A párt a marxizmus—leninizmus tanításának az alapján áll.” [2]

A programot és a Szervezeti Szabályzatot a pártvezetőségek november és december folyamán megismertették a tagsággal.

A Központi Vezetőség a felszabadult országrészekben a pártmunka irányítására és szervezésére területi titkárságokat hozott létre. Így alakult meg 1944. december 23-án a Dél-Magyarországi Területi Titkárság Szeged és a Duna-Tiszaközi Területi Titkárság Kecskemét székhellyel, 1945. január 22-én pedig az Észak-Magyarországi Területi Titkárság, amelynek a székhelye Miskolc volt.

A felszabadulás nyomán gyorsan kibontakozott a MKP szervező munkája: elsősorban volt illegális kommunisták, ifjúsági munkások, „19-esek”, egykori oroszországi hadifoglyok, baloldali szociáldemokraták hozták létre az első pártszervezeteket. A helybeli pártvezetők felfogásától függően szélesebb vagy szűkebb keretek között kezdték meg a pártszervezést. Amíg egyes helyeken, pl. Szegeden az új jelentkezők közül felvették kezdetben azokat, akiket a tagságra alkalmasnak találtak, addig máshol, főleg kisebb városokban és községekben nem vettek fel új tagokat. [3]

A legális pártmunkában szerzett tapasztalatokat jól hasznosították az újonnan felszabadult területeken, majd a fővárosban is, ahol fél évvel később kezdődhetett el a pártépítés, akkor viszont gyorsan kiépültek a pártszervezetek. [4]

A párt a szervező munkával egyidejűleg megkezdte az értelmiség között is a szervező-felvilágosító munkát. Tehát egyrészt késedelem nélkül, másrészt külön is foglalkozott az értelmiség és a párt viszonyának a kérdésével: együtt akart működni

* A dolgozat előzménye „A MKP eszmei-politikai harcának néhány vonása 1945—1946-ban” címmel megjelent a Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiben 1974-ben.

mindazokkal, akik munkájuk révén bekapcsolódnak az ujjaépítésbe, az értelmiség leghaladóbb tagjait pedig be akarta vonni a pártba — s természetesen harcot hirdetett az értelmiség reakciós elemei ellen. (A korábban megjelent dolgozatban jeleztük a párt eszmei-politikai harcát, amelyet a felszabadulástól kezdve az értelmiség haladó és potenciálisan megnyerhető tömege között folytatott.)

Az értelmiség közötti szervező munkát a Központi Vezetőség apparátusán belül az Értelmiségi Bizottság irányította, amelynek a vezetője Révai József volt. Az Értelmiségi Bizottság munkája egy ideig a fővárosra korlátozódott. A vidéki értelmiség közötti szervező munka irányítása csak az 1945-ös választások után vált tervszerűbbé.

Az Értelmiségi Bizottság kezdetben értelmiségi frakciókat javasolt létrehozni, de a gyakorlati tapasztalatok alapján később más formára tértek át: szakmai csoportokat, speciális szakbizottságokat szerveztek. Ezek nemcsak értelmiségieket, de a szakma egyéb dolgozóit is átfogták, pl. a közegészségügyieket, vagy a közigazgatás valamennyi kommunista dolgozóját. Ez a szervezés már jelezte, hogy az értelmiséget leginkább a szakmán keresztül lehet megszervezni, illetve bevonni a politikai munkába. [5]

Egyes pártszervezetek és értelmiségi szervezetek nagy önállósággal indították el — ahol ez megtörtént — az értelmiség közötti pártszervező munkát, sokszor a központi instrukciókat meg sem várva. A kezdeményezést feltétlenül elősegítette az a körülmény, hogy a MKP-ban volt olyan értelmiségi vezető gárda, amely nemcsak nagy kezdeményező készséggel, de hozzáértéssel is irányította 1—1 munkaterületen az értelmiség között végzendő politikai munkát.

A Dél-Magyarországi és Duna-Tiszaközi Területi Titkárságok az általános politikai direktívák, elsősorban a Központi Vezetőség útmutatásai alapján végeztek az értelmiség között politikai és szervező tevékenységet.

Nagyon fontos volt Dél-Alföld egész területén a helyesen alkalmazott politika az értelmiség irányába, azonban a kérdés különös jelentőséggel bírt Szegeden, az egyetemi városban.

Az értelmiség közötti szervezés jelentőségét korán felismerte a szegedi pártvezetés, ami több körülménnyel magyarázható. Egyrészt az illegális mozgalomnak is volt bizonyos kapcsolata a baloldali értelmiségekkel, másrészt kezdettől szélesebb alapokon tervezték a tagfelvételt; a baloldali érzelmű értelmiségiek közül nem kevesen — orvosok, gyógyszerészek, mérnökök — a felszabadulás után azonnal jelentkeztek az MKP-ba s ott kezdettől fogva jelentős politikai feladatokat végeztek; s végül az egyetem és általában az értelmiség jelenléte és mennyisége — ezek a tényezők feltétlenül szerepet játszottak abban, hogy a szegedi pártszervezet kezdeményezően, a központi szervezetek kialakulása előtt megkezdte az értelmiség közötti szervező munkát. Ennek első lépéseként 1944. október 26-án, a város felszabadulása után alig 2 héttel az MKP megalakította Szegeden Intellektuális Csoportját, amely az ország első kommunista értelmiségi csoportja volt. A csoport létszáma, összetétele nem ismeretes. Köztük volt Bohó András mérnök is, aki Szeged felszabadulásakor elsőként teremtett kapcsolatot a szovjet parancsnoksággal a városvezetés megbízásából.

Nemcsak párttagok voltak jelen ezen az első értelmiségi tanácskozáson, hanem olyanok is, akik be akartak lépni a pártba, s akik az értekezleten ki is töltötték a belépési nyilatkozatot. [6]

A csoport megalakulása az értelmiség közötti további szervező munkát volt hivatva segíteni. A szegedi pártvezetőség bizalommal várta a belépni szándékozó

intelligenciát, de csak azokat, akik meggyőződésből és saját elhatározásból akartak párttagokká válni.

A szervező munka azonban megtört a kibontakozás előtt itt is, mint általában a felszabadult országrészekben, annak ellenére, hogy a Szervezeti Szabályzat következetes alkalmazása is lehetővé tette volna az arra alkalmas értelmiségnek a pártba való felvételét. Ugyanis november elején a terület pártvezetői a felső pártvezetéstől olyan instrukciókat kaptak, amelynek alapján megszigorították a pártba való felvételt mindenkiel szemben, tehát a munkásokkal, dolgozó paraszttal, s természetesen az intelligenciával szemben is. [7]

Ilyen körülmények között a pártszervezetek többsége a pártba jelentkező, baloldali érzelmű értelmiségieket a demokratikus pártokba, főleg a Szociáldemokrata és a Nemzeti Paraszt Pártba irányították. A MKP ezzel az „átirányítással” egyrészt segíteni akarta a demokratikus pártok szervezését, másrészt ezzel is próbálta saját befolyását erősíteni a koalíciós pártokban.

Az értelmiség különböző csoportjai között 1945 elején már megerősödött a készség a szervezkedésre: a felszabadult területeken sorra alakultak orvos, mérnök, pedagógus szakszervezeti csoportok, majd 1945. első hónapjaiban a fővárosban is létrejöttek az értelmiségi szabad szakszervezetek. A MKP e szakszervezetek megteremtésében és munkájuk kibontakoztatásában kezdeményező és aktív szerepet játszott országosan és Dél-Alföldön egyaránt.

A koalíciós pártok kinyitották kapuikat az értelmiség előtt, erőteljes szervező és agitációs munkát folytatva közöttük. A demokratikus értelmiség közül számosan — főleg pedagógusok — a Nemzeti Paraszt Párt felé fordultak, Budapesten a szabadpályán levő értelmiségiek közül többen szintén. Baloldali értelmiséget találunk még a Független Kisgazda Párt Polgári Tagozatában is. A Szociáldemokrata Pártban elsősorban alkalmazotti értelmiségiek voltak találhatóak. A Polgári Demokrata Párt soraiban is jelentős számban gyülekeztek értelmiségiek. A koalíciós pártokban levő baloldali gondolkodású értelmiségiek a MKP harcos segítőivé váltak. Azonban ezek a pártok olyan szélesre nyitották kapuikat, hogy azon nemcsak a demokratikus értelmiség juthatott be s jutott is be, hanem tulajdonképpen bármilyen felfogású értelmiség is. A MKP, amely feltételhez kötötte a felvételt, ebben a tekintetben a többi párt mögött lemaradt. [8]

Az MKP 1945 elején megváltoztatta a pártépítésre vonatkozó felfogását: kis létszámú párt helyett áttért a tömegpárt megteremtésére, s enyhítette a tagfelvétel feltételeit. Ez azért vált szükségessé, mert a MKP taglétszáma a felszabadulás után tapasztalt gyors növekedés ellenére is elmaradt a koalíciós pártok mögött, mivel azok a belépést nem kötötték feltételhez. (Természetesen más okok is közrejátszottak ebben a viszonylagos lemaradásban.)

A Délmagyarországi Területi Bizottság titkára az 1945. február 19-i pártértekezleten Orosházán már olyan tájékoztatást nyújtott, hogy a szimpatizánsokat is fel lehet venni. [9]

1945. májusában már 150 ezer tagja volt az MKP-nak, s ez a növekedés az 1945. februári létszámnak az ötszörösét jelentette. A délkerületi titkársághoz ekkor 15 ezer, a szegedi kerületi titkárság alapszervezeteihez pedig 13 500 párttag tartozott. [10]

A májusi konferencia után a tagtoborzás következtében a párttagság létszáma tovább növekedett. [11]

Az általános létszámnövekedést azonban nem követte az értelmiségi párttagok létszámának a növekedése. Bár 1945-ben nem készült statisztika az egész tagság szor-

ciális összetételéről, de bizonyos forrásokból egyértelműen lehet következtetni arra, hogy az értelmiség létszáma viszonylag alacsony volt a párton belül. [12].

Ennek a körülménynek az értelmiség különböző politikai magatartásán — szembenállás, ingadozás, kivárástb. — kívül a párt oldaláról vizsgálva a kérdést, több oka is volt. Egyik oka feltétlenül a már említett kezdeti állapotban keresendő, abban, hogy az 1944. végén jelentkező értelmiségiek Békés és Csongrád megyében zárt kaput találtak, pedig közöttük többen alkalmasak lettek volna a párttagságra, ezek közül sokan megsértődtek, s később, mikor már a pártba való belépés lehetősége nagyobb volt, nem is próbálkoztak újra, vagy pedig addig már beléptek — nem rián a párt ösztönzésére — a SZDP-ba.

A MKP viszonylagos lemaradását az értelmiség megnyerése területén másrészt azzal az erős és tartós értelmiség-ellenességgel lehet magyarázni, amely fővárosban és vidéken egyaránt tapasztalható volt. Egyes pártszervezetek kifejezetten ellenséges magatartást tanúsítottak, nem vonzották, hanem inkább taszították maguktól a pártonkívüli értelmiséget. Igen gyakran még a párttag értelmiségiek sem találták meg helyüket a pártszervezetben, idegenkedtek tőlük a nem-értelmiségi párttagok, de az értelmiségiek jelentős része is bizalmatlan volt a munkás és paraszt párttagok iránt.

Amíg a felső pártvezetés tudatosan törekedett a helyes politizálásra az értelmiség körében, addig az alsó, de helyenként a középszintű pártvezetés nem csekély hányadában is erős értelmiség-ellenesség volt tapasztalható.

Amikor a párt szervezési és eszmei-politikai harcot folytatott az értelmiség megnyeréséért, *majdnem olyan erős meggyőző munkát kellett kifejtenie saját soraiban*, megértetve a párttagokkal — kell az értelmiségi a pártban, s jó viszonyt kell kialakítani általában az értelmiségi emberekkel. [13]

Különösen a falusi pártszervezetek zárkóztak el az értelmiségieknek a pártba való bevonásától, s ennek az oka teljesen világos volt: falun, kis településeken sokkal közvetlenebb, gyakoribb s személyesebb volt a munkás, a napszámos, agrárproletár és a tisztviselő, az orvos stb. szembekerülése a felszabadulás előtt, s ennek az érzelmi nyomai mélyek voltak. Az értelmiség iránti bizalmatlanság ekkor meglehetősen erős volt a Viharsarokban, de Dél-Alföld egész területén, illetve országosan is.

Az értelmiséggel szembeni tartózkodást, unszimpatiát, esetleg ennél erősebb negatív érzelmi magatartást nyilvánvalóan fokozta, vagy legalább igazolta egy-egy vezető értelmiségi reakciós, demokráciaellenes tevékenysége.

Fasiszta, vagy nyílt jobboldali vezető személyiségek leleplezése, az ellenük való politikai küzdelem óhatatlanul érintette az értelmiség bizonyos elemeit is, hiszen a jobboldali, reakciós közigazgatási, tanügyi stb. vezető vagy akár beosztott egyúttal az értelmiségi rétegnek is tagja volt. A területi, megyei pártvezetés — az országos instrukciókkal összhangban — általában szét tudta választani azokat, akiket le kellett leplezni, mint nyílt reakciósoakat azoktól, akikkel politizálni, vitatkozni kellett. Ugyanakkor mindez sokkal bonyolultabb és nehezebb volt falun, ahol esetleg a községi főjegyző kifejezetten szembefordult a párttal, a tanítóóság pedig különböző okok miatt nem mert állást foglalni sem jobbra, sem balra. Mindennek következtében a falusi pártszervezetek többsége elzárkózott attól, hogy értelmiségieket bevonjon a pártba.

A Dél-Magyarországi Kerületi Titkárság is bírálta ezt az elzárkózást, súlyos hibának tartotta, annál inkább, mert a törvényhatóságok területén ilyen körülmények között sokkal nehezebb volt érvényesíteni a párt politikai célkitűzéseit. A vezető közigazdasági pozícióban nagy számban voltak reakciósoak, nem volt kommunista főszolgabíró, főjegyző, de még szimpatizáns sem, pl. a délkerületi járásban. [14]

Ugyanakkor kommunista, vagy szimpatizáns vezető értelmiségi jól képviselhetette volna a párt politikai célját. Ezt bizonyította többek között pl. Solt, ahol 1945 tavaszán a vezetőjegyző, az adóügyi jegyző és még 2 községi tiszviselő tagja volt a pártnak s komoly munkát fejtettek ki az önkormányzati testületben. [15]

Az értelmiség politikai orientációját nagymértékben befolyásolta munkahelyi vezetőjének pártállása is.

Csongrád megye volt Csanád megyei területén az állami iskolák igazgatói — főispáni hatásra — nagy százalékban az SZDP-ben voltak, s ez a körülmény nyilvánvalóan érződött a pedagógusok között általában. Makón a tanítóság főleg azért volt tartózkodó a párttal szemben, mert a tanfelügyelő nem volt tagja a MKP-nak. [16]

Ezek a jelenségek is bizonyították a vezető értelmiségiek megnyerésének a jelentőségét. Ezért tűzte ki célul a Csanád megyei Pártbizottság, hogy a négy járási főjegyzőségből legalább hármat meg kell nyerni a pártnak, pedagógus vonalon pedig aktív kommunista tanfelügyelőt, vagy helyettest akart beállítani.

(Természetesen egyéb okok is közrejátszottak abban, hogy a párt befolyása akkor még korlátozott volt az értelmiség között. Elsősorban az értelmiség politikai-világnézeti és nem utolsó sorban egzisztenciális jellemzőit és aggályait kell figyelembe vennünk, amelyekre az előző tanulmányban már utaltunk!)

Bár az ország ujjaépítésébe mind több értelmiségi kapcsolódott be, — műszakiak, pedagógusok, orvosok, stb. — s a párt eszmei-politikai nevelőmunkájának hatása érződött közvetlenül és közvetve is az értelmiségiek és a párt kapcsolatában, ennek ellenére, vagy éppen ezért is az 1945-ös választások méginkább ráirányították a figyelmet az értelmiség közötti szervező és politikai munka jelentőségére.

Az Értelmiségi Bizottság ebből a szempontból elemezte a választások tanulságait, elsősorban a pártmunka hiányosságait tárta fel, de különösen a szervezeti téren levő fogyatékoságokat. Bizonyos értelemben új módon határozta meg az értelmiségiek közötti politikai és szervező munka feladatait. Az értelmiségnek a párt-hoz való kapcsolatát értékelve pedig megállapította, hogy ez a réteg „változatlanul távol áll a párttól.” [17]

Ezt az értékelést részben megerősítették többek között a Csongrád megyei tapasztalatok is, ahol az értelmiség nagyobb részt a SZDP-tal s kisebb arányban KGP-tal volt kapcsolatban. Itt is a távolmaradás egyik oka a párt kezdeti tartózkodó politikájában keresendő, de az az ellenszenv is lényeges szerepet játszott, amely az értelmiségiekkel szemben megnyilvánult a nem-értelmiségi párttagság részéről. Ezenkívül az értelmiségiek jelentős része még idegenkedett, félt a párttól. Az „arany középutat” keresté, s ezt az SZDP-ban vélte megtalálni. [18]

Azonban más okok is közrejátszottak abban, hogy az értelmiség egy része — a munkáspártok közül — inkább az SZDP felé fordult. A B-listára javasolt tiszviselők közül sokan kerestek menedéket az SZDP-ben Békés és Csongrád megyében, de máshol is. Például Makón 1946. tavaszán a köztisztviselők közül tömegesen léptek a SZDP-ba, s a körülményekből feltételezhetően az egzisztenciális okok lényeges szerepet játszottak a politikai felfogás mellett. [19]

Az Értelmiségi Bizottságnak az az értékelése, mely szerint az értelmiség „változatlanul távol áll”, feltétlenül sommásnak tűnik, s tulajdonképp az értelmiségnek az egészére nem vonatkoztatható. Tudniillik a koalíciós pártokra szavazó értelmiségiek „távolállása” — e kifejezést használva —, illetve kapcsolata a párttal igen széles skálájú volt: a párttal szimpatizálóktól kezdve egészen a nyíltan szembenállóig. Ugyanakkor fel kellett figyelni az értelmiség politikai elhelyezkedésére egyrészt a megnyerésük végett, de azért is, mert közvéleményformáló hatásuknál fogva más rétegeket is befolyásoltak. Elsősorban a városi és falusi kispolgári tömegekhez való kapcsolata-

tot alakították, mivel erre a rétegre igen erős volt a pedagógusok, az orvosok, hivatalnokok stb. befolyása. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy ez a hatás nem volt sem elsődleges, sem pedig egyedüli ebben a vonatkozásban: a kispolgárság magatartását egyéb tényezők is meghatározták a választások alatt. Azonban az is bebizonyosodott, hogy ahol vidéken az orvos, a pedagógus a párttal szimpatizált, ott ennek kedvező visszhangja volt a választásokra. Ahol a falu köztisztviselőiben álló tanítókat sikerült a pártnak megnyerni, ott ez a körülmény nagymértékben növelte a párt tekintélyét. [20]

Az Értelmiségi Bizottság értékelése, de a saját tapasztalatok alapján is 1946 tavaszán a megyei és járási pártkonferenciák értékelték az értelmiség közötti munkájukat s az értelmiséghöz való viszonyukat.

A MKP első nagyszegedi — megyei konferenciáján 1945. február 17-én ismételen foglalkoztak a párt és az értelmiségi réteg kapcsolatával. Tombác Imre, a városi pártbizottság titkára beszámolójában hangsúlyozta „Túlságosan kevés értelmiségi párttagunk van falun. Egy-egy helyen van csak 1—2 párttag tanító... A falusi tanítók legnagyobb részénél az a helyzet, hogy még nem kötelezték el magukat sehova sem. Azokon a helyeken, ahol a tanító ellen semmi kifogást nem lehet felhozni, mindent el kell követnünk, hogy pártunk harcosának megnyerjük.” [21] Hasonlóan foglalt állást a többi megye pártvezetősége is. Pl. a Dél-Pest megyei pártkonferencián (1946. február 10.) Vadász Ferenc titkár a beszámolójában fontos pártpolitikai feladatnak tekintette az értelmiség közötti szervező és politikai munkát. Elsősorban a falusi pedagógusokra és tisztviselőkre irányította a figyelmet, de általában a falusi intelligencia megnyerésére s a pártba való beszervezésre. [22] Fokozódott tehát a tagtoborzás az értelmiségiek között is. A Csongrád megyei Pártbizottság 1946 tavaszán a tagtoborzáson belül súlyt helyezett a városi értelmiség — Szentes, Hódmezővásárhely, Csongrád — közötti pártszervező munkára. [23]

A MKP értelmiségi tagjainak a mennyiségéről nincs pontos kimutatásunk. 1946. első felében országos kimutatás készült a párttagság szociális összetételéről. E szerint a tagságnak 42,6 százaléka munkás, 39,4 százaléka paraszt, 4,8 százaléka értelmiségi, 13,3 százaléka egyéb foglalkozású volt. [24]

A pártszervezetek Dél-Alföld területén 1945—1946 folyamán fokozatosan, viszonylag lassúbb ütemben erősödtek értelmiségi tagokkal.

Szegeden 1946 tavaszán a MKP-nak 5679 fizető tagja van, ebből 2769 ipari munkás, 1117 paraszt, 537 értelmiségi, 300 kisiparos-kiskereskedő, a többi egyéb. [25] A kb. 10 százalékos arány több, mint kétszerese az országos eredménynek. Ennek a magyarázata elsősorban a város osztályrétegződésében keresendő, de a pontatlanságnak is szerepe lehet, tudniillik az értelmiségi foglalkozásúak körét az alapszervezetek nem értelmezték azonos módon. Ez nemcsak Szegeden, hanem országosan is tapasztalható volt. (Ezért hangsúlyozza Szabó Éva idézett munkájában a statisztika *tájékoztató* jellegét. [26])

Dél-Alföld falvaiban pl. általában a tagság 2 százaléka volt értelmiségi foglalkozású. Egy Csongrád megyei jelentés — ez nem tartalmazza a Nagyszegedi Pártbizottság területének az adatait — 1946 őszén név szerint közli azt a nyolc pedagógust, — 5 tanító, 3 tanár — aki tagja a MKP-nak. (7 férfi, 1 nő, életkoruk 27—56 között). Közülük 6 pedagógus 1945-ben, 2 pedig 1946-ban lépett az MKP-ba. [27]

A Békés megyei pártbizottság titkára 1946. szeptemberében a Központi Vezetőség Szervezési Osztályának küldött jelentésében még azt írja, hogy a párt kapui az értelmiség számára még mindig zárva vannak. Ennek látszatra ellentmond az, hogy 1946 augusztusában Csorváson 20 tanító közül 4 MKP-tag, ez a tanítóknak 20 százaléka, s ez volt a megyében a legnagyobb eredmény. Ugyanakkor mégis igaz

a fenti megállapítás, mert pl. Gádoroson 10, Kondoroson 12, Vésztőn 18 tanítóból egy sem volt tagja a pártnak. Endrődön a 32 tanító közül mindössze 1 MKP tag volt. [28]

Érdekes módon alakult az értelmiség részvétele a pártvezetőségekben. Falvakban, községekben a párttagok földmunkások, agrárproletárok voltak, s természetesen a vezetőség is közülük került ki. Azonban már a kezdet kezdetén is voltak egyes helyeken a falusi pártvezetők között értelmiségiek. A kiskőrösi járásban Bócsán a tanító volt a párttitkár 325 tagból álló alapszervezetben, s ugyancsak ebben a járásban Csala-pusztán 70 fős alapszervezet titkára a tanító, nőszervezője pedig a tanítónő volt. [29] Kiskőrösön mérnök volt a párttitkár, s jól politizált az értelmiségiek között. [30]

Az értelmiségi munka tervszerűbb és átfogó irányítására 1946 nyarán megalakult a pártközpontban az Értelmiségi Osztály. Ettől kezdve a fővárosban is, de elsősorban a vidéken folyamatosabbá és tervszerűbbé vált az értelmiségiek között végzett szervező és politikai munka. Egyrészt fel lehetett, s fel kellett használni az elmúlt időszak tapasztalatait ezen a téren, másrészt a politikai osztályharc mindinkább megkövetelte a párt befolyásának gyorsabb és intenzívebb erősítését az értelmiség között.

Az Értelmiségi Osztály megerősítette a párt kapcsolatát az értelmiségi szakszervezetekkel, a szakbizottságokkal, a területi értelmiségi csoportokkal. Ugyanis korábban az értelmiségi területen dolgozó párttagok összefogása és irányítása hiányos volt, nem kaptak elégséges útmutatást sem elvi-politikai, sem pedig módszertani vonatkozásban.

Az Értelmiségi Bizottság is gazdagította az értelmiséggel való együttműködés tartalmát: a már említett értelmiségi szakbizottságokat bevonta az országos jelentőségű politikai kérdések előkészítésébe. Pl. 1946 nyarán a Tudományos Bizottság programot dolgozott ki a tudósok gazdasági megsegítésére, a Műszaki Bizottság a Műgyetem reformjáról készített javaslatot, az Orvosi Bizottság népegészségügyi kérdésekkel, valamint az orvosok anyagi helyzetével foglalkozott, a Nevelési Bizottság tervet készített az egységes nevelőképzésre s azt a Köznevelési Tanács elé terjesztette; az Írói Bizottság a párt irodalompolitikáját dolgozta ki, stb. [31]

A tapasztalatok alapján tökéletesedett a szervező munka formája is: a szakmákon belül kommunista pártcsoportok alakultak: pedagógusok, mérnökök, orvosok, majd a jogászok pártcsoportjai. Ezek a pártcsoportok szervezték a hozzájuk tartozó értelmiség szakmai-politikai-ideológiai nevelését. Ők irányították az értelmiségi szakszervezetek kommunista tagjait is. Tagfelvételi joguk azonban nem volt. [32]

A leginkább érezhető változás abban nyilvánult meg, hogy ráirányították a párt-szervezetek figyelmét az értelmiségi kérdésre, legalábbis ehhez megtették az első lépést.

Mivel a vidéken folyó értelmiségi munka eddig lényegében irányítás nélkül folyt, az 5 nagy vidéki város pártbizottsága mellé értelmiségi felelősöket állítottak, de ezen túl személyes kapcsolatokat is igyekeztek kiépíteni a megyei pártbizottságokkal az eredményesebb munka érdekében.

Dél-Alföldön is ekkor bontakozott ki a szervezett munka az értelmiségi területek irányítására. Pl. Szegeden a városi pártbizottság szervezésében 7 tagú Értelmiségi Bizottság alakult, amelyben szinte valamennyi értelmiségi réteg képviselve volt. [33] Itt 1946 nyaratól kezdett kialakulni egy aktív értelmiségi csoport Komócsin Zoltán vezetésével. 1946 nyaratól Dél-Alföld mindhárom megyéjében, — Békés, Csongrád, Bács-Kiskun — de az egész országban kiszélesedett az értelmiség meg-

nyerése érdekében folytatott eszmei-politikai harc. A MKP a korábbihoz képest nagyobb kezdeményezést vállalt a kulturális, szellemi életben. Állásfoglalásaival, véleményével elősegítette a viták kibontakozását az irodalom, a művészet, a közoktatás területein, s hasonló módszerekre ösztönözte a megyei pártbizottságokat is. A Szabad Parlament, majd a Politikai Akadémiai előadásai, az értelmiség számára szervezett Fórum Klubok, a Magyar Szovjet Művelődési Társaság, az értelmiség elitjével való személyes tanácskozások, az értelmiség egy-egy szakmai csoportjának speciális helyzetével való foglalkozás, mindezek az értelmiség és a párt közötti kapcsolatok erősítését szolgálták.

Az értelmiség és a párt, illetve az értelmiség és a munkások közeledését jelentős mértékben elősegítette a demokratikus, baloldali értelmiség bekapcsolása 1946 nyaráról a politikai tömegmunkába, a falujáró mozgalomba, a „Tudósok a munkásokért — munkások a tudósokért” mozgalomba.

A pártvezetés 1946 őszén, a III. Kongresszus előkészületeinek a jegyében tervszerűen nagyobb figyelmet fordított egyrészt a munkások és az értelmiségiek közeletítésére, másrészt az értelmiségiek közötti aktív politikai és szervező munkára. Ekkor erősödött meg az a folyamat, amely majd a III. Kongresszus után, de különösen az 1947-es választás idején — a politikai erőviszonyok eredményeképp is — az értelmiség számottevő tömegét a párt felé fordította.

JEGYZET

- [1] Legyőzhetetlen erő — A magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődésének 50 éve, Kossuth 1974. 156. o.
- [2] MKP-SZDP határozatai, 1944—1948., Kossuth, 1967., 34—36. o.
- [3] Legyőzhetetlen erő, i. m. 161.
- [4] Uo. 159. o.
- [5] Párttörténeti Intézet Archivuma (továbbiakban: PIArch.) 274—24/2.
- [6] Szegedi Népakarat (a MKP Szegedi Csoportjának napilapja) 1944. október 27.
- [7] Békéscsabán a MKP 1944. október 8-i alakuló gyűlésén 1160 tagot vettek föl, nagyrészt földmunkásokat. A pártvezetők azonban november 19-én Szegeden az Ideiglenes Központi Vezetőségtől azt az instrukciót kapták, hogy szigorú tagrostálást kell végrehajtani. A tagságot először 200, majd 50 főre csökkentették. A korabeli pártvezetők erre így emlékeznek vissza: „Ez rossz kihatással volt későbbre, amikor már lehetett volna felvenni.” — Békéscsabai munkásmozgalom 1890—1944., 152. o. Lényegében ugyanez történt Szegeden is. Krajkó András pártalapító tag visszaemlékezésében mondta: „... el kellett tanácsolnom olyan régi szervezett munkásokat, akikről tudtuk, hogy baloldaliak, becületesek ... amikor a pártszervezés megindulhatott, ... úgy kellett őket visszacsalogatni, ... mert megvoltak sértve.” — KRAJKÓ A. visszaemlékezése 1974. januárjában.
- [8] PIArch., 274—24/1.
- [9] Legyőzhetetlen erő, i. m. 96. o.
- [10] Uo. 164. o.
- [11] Uo.
- [12] PIArch., 274—24/2.
- [13] A pártszervezetek és az értelmiségiek viszonyára eléggé jellemző volt a rákospalotai eset. 1945. tavaszán a rákospalotai pártszervezetben 500—600 párttag között mindössze 2 értelmiségi volt, mivel a többi jelentkezőt nem vették fel, pedig többen szerettek volna belépni a pártba. Az elutasítás után egyéb eszközözöz folyamodtak. A Nemzeti Bizottság hozzájárulásával megalakult a Szovjetunió Barátainak Szövetsége, amely összefogta ezeket az értelmiségieket. Majd létrejött a Szellemi Munkások Szabad Szervezete is — központi irányítás nélkül — s ez a 2 szervezet együttes fellépésével odahatott, hogy a rákospalotai pártszervezet megalakította az intellektuális csoportját. — PIArch., 274—24/2. Természetesen nemcsak Rákospalotán, vagy egyéb külső kerületben volt tapasztalható hasonló hangulat, hanem máshol is, de főleg ott, ahol a lakosság összetételében kevés volt az értelmiségi.
- [14] PIArch., 274—16/126.
- [15] Bács-Kiskun megyei Pártarchívum, 25. f., 24. őe.

- [16] Csongrád Megyei Pártarchívum, 26., 8. őe.
 [17] PIArch., 274—24/2.
 [18] PIArch. 274—16/126.
 [19] Békés Megyei Pártarchívum, 19. f. 16., 27. f., 5. őe.
 [20] Csongrád Megyei Pártarchívum, 84. f. 32. őe.
 [21] Uo., 27. f., 4. őe.
 [22] Pest Megyei Pártarchívum, 34. f. 2. őe.
 [23] PIArch., 274—16/155.
 [24] Legyőzhetetlen erő, i. m. 175. o.
 [25] PIArch., 274—16/155.
 [26] Uo.
 [27] Csongrád Megyei Pártarchívum, 60. f., 25. őe.
 [28] Békés Megyei Pártarchívum, 19. f. 10. őe.
 [29] Bács-Kiskunmegyei Pártarchívum, 28. f. 4. őe.
 [30] VADÁSZ FERENC, egykori Duna-Tiszaközi Területi Bizottság titkárának visszaemlékezése alapján, 1974. januárjában.
 [31] PIArch., 274—24/2.
 [32] Legyőzhetetlen erő, i. m. 174. o.
 Megjegyzendő, hogy pl. a párt pedagógus csoportjának a megalakítására nagyon korán, 1945. március első felében történt kezdeményezés. Bihari Mór, a főváros VIII. kerületi pártszervezetének tagja beadvánnyal fordult a Titkársághoz, s abban a kerületi pártszervezet tanárait és tanítóit közös értekezletre javasolta összehívni a párt pedagógus csoportjának a megalakítása végett. Javaslatát azzal indokolta, hogy a demokratikus kibontakozás egyik legfontosabb munkaterülete a közoktatás, s ezen a területen részletesen ki kell dolgozni a párt állásfoglalásának megfelelően a napi politikai teendőket. Vagyis nem szabad kihagyni az irányító és kezdeményező lehetőségeket.
 Az SzDP-nak ekkor már működött pedagógus-csoportja. A MKP pedagógus csoportja csak később alakult meg. PIArch., 274—24/2.
 [33] PIArch., 274—24/2.

ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОГО ВЛИЯНИЯ ВЕНГЕРСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ СРЕДИ ИНТЕЛЛИГЕНТОВ НА ЮЖНОМ АЛЬФЕЛЬДЕ С ПЕРИОДА ОСВОБОЖДЕНИЯ ДО III. СЪЕЗДА

Тотнэ И. Йонаш

Работа — продолжение статьи «Идейно-политическая борьба Венгерской Коммунистической Партии за интеллигентов в 1945—1946 гг.», которая раньше появилась также в Учёных Записках Педагогического Института им. Юхас Дьюла.

Данная работа рассматривает организационное влияние Венгерской Коммунистической Партии среди интеллигентов в первые годы народно-демократической революции — в 1945—1946 гг. — на определённой территории, на Южном Альфельде. Анализирует те условия, которые в этом раннем периоде поределили степень организационного влияния партии на этот слой. В работе даются главные принципы и методы центрального руководства организационной работы. Оцениваются выводы выборов осенью 1945 года с точки зрения взаимосвязи интеллигенции и партии. Автор в конце работы указывает на процесс, который начался осенью 1946 года, во время III. съезда партии, и благодаря которому в последующие годы к партии приблизилась значительная часть интеллигенции.

DIE GESTALTUNG DES ORGANISATORISCHEN EINFLUSSES DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI UNGARNS UNTER DER INTELLIGENZ IM SÜDLICHEN ALFÖLD VON DER BEFREIUNG BIS ZUM III. KONGRESS

Irma Tóth-Jónás

Die Arbeit ist eine Fortsetzung der Schrift „Der ideell-politische Kampf der KPU um die Gewinnung der Intelligenz 1945—1946.“, die führer ebenfalls in den „Wissenschaftlichen Mitteilungen der Pädagogischen Hochschule Gyula Juhász“ erschienen st.

Die Studie untersucht den organisatorischen Einfluss der KPU unter den Geistig-Schaffenden in den ersten Jahren der Volks-demokratischen Revolution Ungarns — 1945—1946 — in einem umrissenen Gebiet, im Südlichen Alföld. Neben der Analyse der Umstände, welche in dieser frühen Phase das Mass des organisatorischen Einflusses der Partei in dieser Schicht determinierten, werden die wichtigsten Prinzipien und Methoden der zentralen Lenkung der organisatorischen Tätigkeit erörtert. Es folgt eine Kritik der Lehren der Wahlen im Herbst 1945 hinsichtlich der Beziehung zwischen Intelligenz und Partei. Schliesslich wird jener Prozess angezeigt, der im Herbst 1946 — zur Zeit des III. Kongresses der Partei — begann und der in den folgenden Jahren einen beträchtlichen Teil der Intelligenz der Partei näherbrachte.